

DOI 10.36074/grail-of-science.13.10.2023.044

ПЕРЕКЛАД НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Ісаєнко Тетяна Василівна старший викладач кафедри української мови
та загального мовознавства

Черкаський державний технологічний університет, Україна

Анотація. Статтю присвячено розгляду питання місця та функції перекладу на практичному занятті з української мови як іноземної. Використання перекладу сприяє оптимізації процесу навчання і використовується в різних методах навчання. Зазначено, що переклад є самостійною формою мовленнєвої діяльності і має культурно-пізнавальне значення. Виконання вправ з перекладу допомагає студентам формувати навички комунікації, оволодівати структурою мови та сприяє розумінню фахових текстів. У статті запропоновано підходи до використання системи вправ з перекладу та наведено приклади таких вправ.

Ключові слова: переклад, українська мова як іноземна, мовленнєва діяльність, система вправ

Постановка проблеми. Переклад це одна з можливих реалізацій принципу опори на рідну мову під час навчання української мови як іноземної (УМІ). На використання елементів перекладу спираються граматико-перекладацький та лексико-перекладацький методи навчання, перекладацькі прийоми широко застосовуються у свідомо-практичному та аудіовізуальному методах навчання мови. Загалом питання використання вправ на переклад у процесі навчання мови досліджено уже досить широко (доброби Алексеевої І.С., Гарбовського Н. К., Гречини Л.Б., Королькової С.А., Латишева Л.К., Леонтовича О.А., Чепурної М. І., Dudeney G., Hockley N., Harmer J., Rapaille С.Н. тощо). Але місце і функції системи таких вправ у викладанні української мови як іноземної потребує глибших опрацювань, які б вирішили досить велике коло проблем. Переклад – це самостійний вид мовленнєвої діяльності (МД) людини. Складність перекладу як виду МД виявляється найчіткіше у характері відтворюваного матеріалу. Види перекладу можуть використовуватися як допоміжний прийом у навчанні УМІ на базі комунікації в усній і письмовій формі. Переклад як прийом навчання дає змогу співвіднести засоби вираження аналогічних значень в українській мові та в рідній мові студента, і на основі аналізу мовних структур двох мов створити алгоритм перекодування універсального мисленнєвого змісту засобами української мови. Процес перекладу завжди мотивує студентів використовувати як свої мовні знання і здібності, так і екстралінгвістичні знання

у процесі осмислення лінгвістичних проблем та комплексу кроскультурних відмінностей у мовних спільнотах.

Мета пропонованої статті – уточнити місце перекладу у процесі навчання УМІ, обґрунтувати доцільність перекладу як прийому, що дає змогу оптимізувати процес навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тлумачення поняття "переклад" багатозначне. Зокрема, переклад можна розуміти як процес транслявання думок (емоцій, почуттів), висловлених однією мовою, засобами іншої мови. Також переклад це і процес міжмовного перетворення тексту з однієї мови на іншу, і процес міжмовного спілкування / міжмовної комунікації. Переклад - це, безумовно, процес зіставлення двох або кількох мов з метою встановлення семантичних відповідностей. Переклад можна розуміти як процес створення вторинного тексту внаслідок перекладацької діяльності, або як один з видів мовленнєвої діяльності, поряд із говорінням, слуханням, читанням і письмом [1]. Зв'язок між перекладами та іншими видами мовленнєвої діяльності очевидний. Під час усного перекладу усного тексту ми маємо справу зі слуханням і говорінням, під час усного перекладу письмового тексту ми маємо справу з читанням і говорінням (мовлення письмово-усне). Під час письмового перекладу письмових текстів ми спираємося на читання й письмо (має місце мовлення письмово-письмове), і під час письмового перекладу усного тексту ми спираємося на слухання й письмо (мовлення усно-письмове) [2].

Виконання вправ з перекладу покращує рівень володіння студентами практичною стилістикою, допомагає зформувати навички «перемикання» на структуру іншої мови. Завдання, що спираються на переклад, сприяють швидкому реагуванню в процесі спілкування, вибору потрібного слова [3].

Переклад рідною мовою студента визнано ефективним засобом навчання розуміння фахового тексту українською мовою, але на практиці він виконує допоміжну функцію. Рекомендовано використовувати такі вправи під час самостійної роботи.

Переклад є не тільки засобом семантизації, контролю розуміння і продукування мовлення, але має і культурно-пізнавальне значення, розвиває філологічні і розумові здібності студентів. З цією метою корисно пропонувати іноземним студентам в мононаціональній аудиторії тексти для перекладу двома мовами, аналогічні за жанром і змістом, наприклад, тексти з медіа, сторінок соціальних мереж, популярних соціальних блогів (новини, інформацію, повідомлення), в яких простежуються культурні традиції двох країн, а також уривки з творів художньої літератури, що містять певні прислів'я, приказки та фразеологізми [4].

Робота над перекладом таких текстів привчає студентів знаходити потрібну відповідність з інтуїтивним урахуванням контексту, стилістичного й емоційного забарвлення та асоціацій; а також, з урахуванням семантичного поля вживання слів, їхньої лексичної та синтаксичної сполучуваності. Труднощі перекладу фразеологізмів починаються з їх розпізнавання в тексті. Майже в кожній мові існує декілька рівнів фразеологізмів: зафіксовані словником і відомі всім; відомі окремим суспільним групам тощо. Таких рівнів може бути і більше, проте головною умовою є вміння розпізнати фразеологізми в тексті, на відміну

від вільних мовних одиниць. Різні типи фразеологічних одиниць при перекладі проявляють себе по-різному. Біблійні, міфологічні звороти, фразеологізми літературного походження, як правило, перекладаються дослівно: *Слово – срібло, але мовчання – золото. Манна небесна.*

Необхідно зазначити, що у стійких метафоричних сполученнях, як от в прислів'ях та приказках, узагальнювальний смисл домінує над прямим значенням окремих слів. Прагнення відтворити їх у перекладі викликає лише формальний результат. Треба зважати на це, а також на загальний рівень підготовки студентів, добираючи мовний матеріал для тренувальних вправ.

Під час навчання лексики, фразеології доречними є такі завдання: переклад багатозначних слів та аналіз їхньої варіантної відповідності, контекстуального значення; переклад синонімів та їхнє доречне вживання (*солодка (посмішка), ранок (життя)* тощо); переклад і тлумачення метафор, образних виразів (*розбити серце, діти війни, вбити словом* тощо); співвіднесення прислів'їв/фразеологізмів із їхніми відповідниками в рідній мові студентів.

Зауважимо, що під час тренування граматичних конструкцій доцільні завдання типу *"як можна це сказати вашою рідною мовою?"*: вони спрямовані на співвіднесення учнями граматичних систем двох мов, безпосередньо формують мовну компетенцію й одночасно навчають специфічних навичок перекладу.

На практичних заняттях з УМІ ми часто використовуємо подвійний письмовий переклад тексту (з української мови на рідну, потім з рідної на українську). Подвійний письмовий переклад забезпечує контроль розуміння тексту, збільшення словникового запасу, засвоєння граматичних конструкцій і функціонально-стилістичних кліше (офіційно-ділового, наукового, публіцистичного стилів), є ефективною вправою для самоконтролю [5]. Порівняння вихідного та відтвореного текстів дають змогу викладачеві звернути увагу студентів на варіативність способів вираження одного й того самого значення в українській мові, оцінити типові мовленнєві помилки та недоліки перекладу, пов'язані з надлишковістю лексичних засобів або із втратою слів, яка не впливає на змінення змісту, інші типові помилки.

У мононаціональній аудиторії можливе проведення усного перекладу з *рідної мови на українську*. Такий переклад служить цілям продуктивного оволодіння мовою і розвиває вміння оформляти свою думку українською мовою згідно з її нормами, попереджає вплив міжмовної інтерференції. Проблема синтезу, відтворення тексту, його продукування українською мовою потребують мобілізації всіх здобутих знань. Навчальний переклад ставить собі за мету обов'язкове використання адекватних мовних засобів, у зв'язку з чим засоби контролю передбачають проведення таких вправ у групі. Одному студенту пропонується висловитися з певного питання рідною мовою, інший здійснює послідовний переклад. Решта учнів формулюють уточнення і зауваження, потім аналізується точність перекладу за певними критеріями: послідовність, повнота, точність та виразність перекладу, а також грамотність викладу українською мовою [6]. Сучасні мовознавці сформулювали практичні рекомендації щодо застосування синтаксичних конструкцій у фахових

текстах [5]. У процесі перекладу та його обговорення повторюється лексика за темою, граматичні конструкції, активізуються мовні вміння та навички, формуються навички перемикання з однієї мови на іншу.

Переклад речень та текстів *української мови рідною мовою* студентів служить переважно рецептивним цілям: засвоєнню значення слова і його структури, розумінню думки автора. Звернення до перекладу в процесі пред'явлення мовного матеріалу з наочним його поданням у двох адекватних текстах (українською мовою і рідною мовою студентів) економить час і надійно забезпечує усвідомлення і розуміння навчального матеріалу [3].

Так званий зворотній переклад корисно використовувати як засіб первинного закріплення, наприклад, коли ви просите одного студента в групі перекласти речення чи вислів з української мови на рідну, а іншого - перекласти запропонований першим студентом варіант перекладу українською. Важливо робити цю вправу у швидкому темпі.

Навчальний переклад з *української мови на рідну* як обов'язковий момент припускає порівняльний аналіз ряду явищ української і рідної мов. Звернімо увагу на той факт, що зіставлення мовних систем, що не належать до однієї групи (наприклад, української і французької), значно простіше ніж порівняння близькоспоріднених мов (наприклад, української і польської).

Висновки. Вправи з перекладу можуть бути хорошим помічником під час навчання УМІ. Вони виконують такі практичні завдання: 1) спрямовані на первинне закріплення матеріалу; 2) сприяють автоматизації вживання в мовленні певних слів та висловів, що демонструють вивчені граматичні явища; 3) дають змогу добре уявити лінгвістичну відносність граматичних явищ і водночас зрозуміти їхню змістовну універсальність.

Вправи цього типу доцільні у тому разі, коли мають комунікативне спрямування та корелюють із певними типами граматичних явищ. Необхідно, щоб вони перебували у належному кількісному співвідношенні з одномовними вправами та були приведені у відповідність із загальними вимогами до вправ.

Список використаних джерел:

- [1] Нелюбин, Л.Л. (2016) Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект). М: Флинта.
- [2] Ктитарова, Н.К., Воронова, З.Ю. (2013) Теорія перекладу. Навчальний посібник. Дніпродзержинськ.
- [3] Бацевич, Ф. С. (2004) Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія».
- [4] Гак, В.Г., Григорьев, Б.Б. (1997) Теория и практика перевода. Французский язык. М.
- [5] Гінзбург, М. (2008) Синтаксичні конструкції у фахових текстах: Практичні висновки з рекомендацій мовознавців. Проблеми української термінології. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка». (620) 26-32.
- [6] Стегалюк А.В. (2014) Особливості перекладу українською мовою професійної термінології текстів науково-технічного спрямування. Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. Одеса, (10), 216-225.